

DÉVAVÁRI ZOLTÁN

A SZORONGÁS CSENDJE I.

AZ ANTALL-KORMÁNY ÉS A DÉLVIDÉKI MAGYAROK 1992 ELSŐ FELÉBEN
(JANUÁR–MÁJUS)

Tanulmányunkban a délvidéki/vajdasági magyarság 1992. évi politikatörténetét az év kezdetétől a boszniai háború kitöréséig, annak kulminálódásáig tekintjük át. A dolgozat a magyar külügyi iratokra támaszkodva nagy hangsúlyt fektet a magyar kormányzatnak a délvidéki magyarok érdekében kifejtett tevékenységére, s ezzel összefüggésben a magyar–szerb diplomáciai kapcsolatok alakulására.

I.

1991. június 25-én Szlovénia és Horvátország kinyilvánította függetlenségét, amelyet a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) Közgyűlésének Szövetségi Tanácsa még aznap semmissé nyilvánított.¹ Másnap a szövetségi kormány parancsot adott a szövetségi rendőrségnek és a JSZSZK fegyveres erőinek, hogy akadályozzák meg a szlovéniai határátkelők szlovén átvételét. 1991. június 27-én kezdetét vette a Jugoszláv Néphadsereg és a Szlovén Területvédelmi Egységek által vívott tíznapos szlovéniai háború.²

Az Európai Közösség nyomására Szlovénia, Horvátország, Szerbia és a Jugoszláv Néphadsereg képviselői által 1991. július 7-én a horvátországi Brioni-szigeten megkötött megállapodás három hónapos moratóriumot hirdetett a szlovén és a horvát

¹ Horvátország kikiáltotta függetlenségét. Dr. Franjo Tuđman, a Horvát Köztársaság elnöke tegnap este beszédet mondott a Horvát Száborban. *Magyar Szó*, 1991. június 26. 1, 5. – Szlovénia Független állam. *Magyar Szó*, 1991. június 26. 1, 20. – Elfogadhatatlan az egyoldalú döntés a kiválásról. A nemzetek önrendelkezési jogát és kiválásnak feltételeit szövetségi alkotmánytörvénnyel kell szabályozni. A Szövetségi Képviselőház Szövetségi Tanácsa a Szlovén Képviselőház önállósulási nyilatkozatáról. *Magyar Szó*, 1991. június 26. 1, 5.

² Fegyveres összetűzések Horvátországban. A krajina és a szlavóniai lövöldözésekben ketten életüket veszítették és sokan megsebesültek. Szlovéniában mozgósították a hadsereget. Visszaállították a jugoszláv szimbólumokat az országhatárokon. *Magyar Szó*, 1991. június 27. 1, 4–5. – Közbelépett a hadsereg. A JNH semmisnek tekinti a szlovén és horvát függetlenségi nyilatkozatot. Harckocsik a szlovéniai utakon. Megbénult a közlekedés néhány határátkelőhelyen. Kučan megszállásról beszél és ellenállásra szólít fel. *Magyar Szó*, 1991. június 28. 1, 6.

függetlenség életbelépésére. Mindegyik felet eltiltotta az egyoldalú lépések megtételétől, a Jugoszláv Néphadsereg egységeit kötelezte a laktanyákba történő visszatérésre, az ország jövőjével kapcsolatos tárgyalások megkezdését pedig 1991. augusztus 1-ben jelölte ki.³

A brioni megállapodás másnapján a Jugoszláv Néphadsereg általános mozgósítást rendelt el, majd Horvátország egész területén rövidesen kiújultak a harcok.⁴ Ennek csúcspontja Valkóvár/Vukovar ostroma és annak eleste volt. A szlavóniai várost 1991. augusztus 25-én kezdték el ostromolni a Jugoszláv Néphadsereg reguláris egységei és a szerb szabadcsapatok. A véres utcai harcok 1991. november 22-én, a város elestével értek véget.⁵ Mindezzel párhuzamosan Boszniában is egyre inkább kiéleződtek a feszültségek.⁶

A második délszláv állam dezintegrációs szétesésével összefüggésben a magyar kormány, akárcsak több más európai ország – mint Németország, Ausztria, Belgium, Olaszország – 1991. november 26-án meg nem határozott időtartamú konzultációra hazarendelte Őszi István⁷ nagykövetet. A belgrádi nagykövetséget 1992. február végéig Svraka István⁸ mint ideiglenes ügyvivő vezette.⁹

A kulminálódó erőszak ellenére az Európai Közösség ódzkodott a tagköztársaságok függetlenségének az elismerésétől. Többek között attól tartottak, hogy az elis-

³ Megállapodás Brioniban. A jugoszláv válság békés megoldásáról szóló nyilatkozatot tizenhat órás tárgyalások után elvben elfogadták a föderáció és a köztársaságok képviselői. *Magyar Szó*, 1991. július 9. 1, 3.

⁴ Antall József és Ante Marković jugoszláv miniszterelnök szabadkai tárgyalásának jegyzőkönyve. 1991. szeptember 3. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Miniszterelnöki Hivatal Antall József miniszterelnök (a továbbiakban: XIX-A-150-j), 45. doboz (a továbbiakban: d.) B. sorozat, külügyek 1–2 dosszié – Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában maradt katonáinak és felszerelésének elszállítása. 1991. október 9. MNL OL, Külügyminisztérium TÜK-iratok (a továbbiakban: XIX-J-1-j), 37. d. – A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jugoszláviáról és a nemzetközi véleményekről. 1991. július 11. MNL OL, XIX-J-1-j, 35. d.

⁵ A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól. 1991. november 26. MNL OL, XIX-J-1-j, 34. d.

⁶ 81. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv válságról. 1991. november 7. MNL OL, XIX-J-1-j, 36. d.

⁷ Őszi István (Gúta, 1944 –) a belgrádi nagykövetségen beosztott diplomata (1968–1972). A Központban előadó (1972–1976). Külügyminiszter-helyettes (1988–1990), mint rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1990. március 27-én nyújtotta át megbízólevelét Belgrádban, és 1993. július 29-ig vezette a belgrádi magyar diplomáciai képviseletet. 1996 és 2000 között a ljubljanai magyar nagykövetség vezetője volt.

⁸ Svraka István 1990. októbertől rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, első beosztott a belgrádi nagykövetségen. 1992. november 30-án nyugdíjba vonult.

⁹ A 4. Területi Főosztály feljegyzése Őszi István belgrádi nagykövet visszarendelése állomáshelyére. 1992. január 22. MNL OL, XIX-J-1-j, 27. d.

meréssel az újonnan létrejött államokban a nacionalizmus további erősödésével párhuzamosan a kisebbségek kiszolgáltatottabb helyzete tovább fog nőni. 1991 novemberében ennél is komolyabb gondokat okozott, hogy mivel Horvátország területének nagyjából egyharmada ekkor már szerb ellenőrzés alatt állt, egyáltalán hogyan volt lehetséges egy ilyen helyzetben Horvátország eredeti határainak a visszaállítása.¹⁰ További problémát jelentett az is, hogy a JSZSZK nemzetközi jogalanyiségének megszűnése egyben azt is jelentette, hogy a föderációt alkotó valamennyi volt tagköztársaság esetében el kellett ismerni a függetlenséget, s nem lehetett szelektálni az egyes köztársaságok között. Elsősorban azért nem, mert amennyiben a nemzetközi közösség csak Szlovéniát és Horvátországot ismerte volna el, úgy az Szerbiának jogalapot teremtett volna arra, hogy önmagára a második délszláv állam jogutódjaként hivatkozzon, mindez pedig a háború Bosznia-Hercegovinára és Macedóniára való kiterjesztését eredményezhette.¹¹

Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) által létrehozott, Robert Badinter¹² francia jogász vezette Döntőbizottság¹³ végül 1991 decemberében állapította meg a JSZSZK de facto felbomlását, majd felszólította a volt tagköztársaságokat, hogy nyilatkozzanak a jövőbeli státuszukról.¹⁴

¹⁰ 375. Rejtjeltávirat Hágából. Az Európai Közösségek dilemmája Szerbia és Horvátország függetlenségének elismerése miatt. 1991. november 14. MNL OL, XIX-J-1-j, 33. d.

¹¹ 377. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismeréséről. 1991. december 11. MNL OL, XIX-J-1-j, 33. d.

¹² Robert Badinter (Párizs, 1928 –) francia ügyvéd, politikus és író, 1981-ben François Mitterrand igazságügyi minisztereként ő iktatta törvénybe a halálbüntetés eltörlését Franciaországban. 1981 és 1986 között Franciaország igazságügyi minisztere. Számos magas szintű kinevezett pozíciókat töltött be az igazságszolgáltatásért és a jogállamiságért dolgozó nemzeti és nemzetközi testületeknél.

¹³ Az EGK Miniszterek Tanácsa 1991. augusztus 27-én fogadta el az ún. Jugoszláv deklarációt, amely elítélte a horvátországi véres eseményeket. Bejelentették, hogy Szerbia nélkül is békekonferenciát rendeznek a jugoszláv válságról. Két nappal később a horvát Államtanács elfogadta az EK nyilatkozatát, és kijelentették, hogy Horvátország részt vesz a konferencián. 1991. szeptember 7-én Hágában kezdte meg működését a Jugoszláv Nemzetközi Békekonferencia. Annak munkájában részt vettek a JSZSZK elnökségének a tagjai, a szövetségi kormányfő és a hat tagköztársaság elnöke. A konferencia elnöke Lord Carrington volt. A szembenálló felek ekkor fogadták el egy öttagú – Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Németország és Belgium összetételű – döntőbíró felállítását. Ekkor döntöttek az ún. Badinter-bizottság létrehozásáról is, amelynek feladata a jugoszláv válsággal kapcsolatos jogi kérdések megoldása volt. A konferencián részt vevők bejelentették, hogy nem ismerik el azokat a határváltoztatásokat, amelyek nem békés eszközökkel történnek.

¹⁴ A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról. 1992. március 6. MNL OL, XIX-J-1-j, 30. d. – A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv térség ütközési pontjairól. 1992. február 2. MNL OL, XIX-J-1-j, 27. d. – 380. Rejtjeltávirat Bonnból. James Baker amerikai külügyminiszter és az Európai Közösségek külügyminisztereinek megállapodása Bosznia-Hercegovina elismeréséről. 1992. március 13. MNL OL, XIX-J-1-j, 27. d. – 382. Varga

Miután 1991. december 16-án az EK külügyminiszteri tanácsának ülésén megalapodás jött létre a jugoszláv köztársaságok elismerésének módjáról, a magyar Külügyminisztérium két nap múlva elkészítette az azzal összefüggő kormány-előterjesztést. A dokumentum előirányozta, hogy a magyar kormány hozzon döntést mindazon jugoszláv köztársaságok elismeréséről, amelyek azt az EK által meghatározott módon és feltételek mellett kérték, s amelyeket az EK államai, vagy azok nagyobb része január 15-én elismer. A Külügyminisztérium által összeállított előterjesztés azt is tartalmazta, hogy az elismerésével kapcsolatos lépéseket a kormány egyeztesse az EK tagállamaival, Lengyelországgal és Csehszlovákiával, valamint Ausztriával, Bulgáriával, illetve az Amerikai Egyesült Államokkal, majd az egyeztetések lezárulta után a döntés bejelentésére az EK-tagállamok által történt elismerés után 24 órával később, január 16-án kerüljön sor. Az előterjesztés számolt azzal, hogy az elismeréssel párhuzamosan Szerbia és a Jugoszláv Néphadsereg Magyarország nemzetbiztonságát, gazdasági érdekeit és a vajdasági magyar kisebbséget veszélyeztető intézkedéseket tehet. A terv a magyar állam elleni korlátozott szerb fegyveres akcióval, a Magyarországon menedéket lelt délszláv menekültek elleni terrorakcióval, valamint a délvidéki magyarok elleni erőszakos támadásokkal és ezzel összefüggésben újabb menekülthullámmal számolt.¹⁵

Az Európai Közösség tagállamai a belső viták ellenére és Németország erőteljes nyomására 1992. január 15-én elismerték Szlovénia és Horvátország függetlenségét.¹⁶ Ezzel a JSZSZK az addigi határok és államkeretek között de jure is megszűnt létezni.¹⁷

Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségéből és utódlásából fakadó problémákról. 1992. március 30. MNL OL, XIX-J-1-j, 30. d.

¹⁵ 379. A Külügyminisztérium előterjesztése a Kormánynak a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismerésére. 1991. december 18. MNL OL, XIX-J-1-j, 33. d.

¹⁶ Az eddigi Jugoszlávia vége. Az Európai Közösség és több más ország elismerte Horvátországot és Szlovéniát. *Magyar Szó*, 1992. január 16. 1, 3.

¹⁷ Ld. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról. 1992. március 6. MNL OL, XIX-J-1-j, 30. d. – A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv térség ütközési pontjairól. 1992. február 2. MNL OL, XIX-J-1-j, 27. d. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának feljegyzése a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról. 1992. július 9. MNL OL, XIX-J-1-j, 30. d.

II.

Ezekben a sorsdöntő napokban, 1992. január 3-án találkozott Kubát János,¹⁸ az Újvidéken megjelenő *Magyar Szó* napilap főszerkesztője a belgrádi magyar nagykövetség munkatársával. Kubát ekkor drámai hangvételen arról számolt be, hogy az újvidéki razzia¹⁹ 50. évfordulójának közeledtével egyre nagyobb félelem uralkodik a délvidéki magyarság körében, mivel a szerb hatalom részéről tudatosan fokozódik a magyarok elleni uszítás. Arról is egyre szélesebb körben lehetett hallani, hogy az évfordulóra időzítve a délvidéki magyarság elleni atrocitásorozat és a helyi magyarok vezetőivel való leszámolás veszi majd kezdetét. Mindezt csak fokozta Željko Ražnjatović Arkan²⁰ szerb szabadcsapatvezérnek a médiaszereplése is. Kubát ezért egyenesen úgy fogalmazott, hogy „a mostani szerb vezetés nem riad vissza a *Magyar Szó*, illetve a VMDK [Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége] egyes vezetőinek a letartóztatásától, fizikai félreállításától”, majd azt a kérdést is feltette, hogy veszély esetén esetleg kaphatnak-e oltalmat a belgrádi magyar követségen, de mindjárt válaszolt is önmagának, hogy „egyszerűbb és biztonságosabb akár a zöldhatáron

¹⁸ Kubát János (Zenta, 1931. április 13. – Zenta, 2019. október 2.) az 1980-as években előbb a jugoszláv, majd a görög asztalitenisz-válogatott szövetségi kapitánya, 1991-ben és 1992-ben az újvidéki *Magyar Szó* napilap főszerkesztője volt. 1992-ben ő szervezte meg Sveti Stefanon, majd Belgrádban Bobby Fischer és Boris Spaszkij 1972-es reykvíki világbajnoki páros mérkőzésének a visszavágóját.

¹⁹ Az 1942 januárjában, eredetileg a bel- és közbiztonság helyreállítása mellett elsősorban külpolitikai megfontolásokból, a Bácska déli területein indított partizánvadász razzia túlkapásokba torkolva, ártatlan polgári áldozatok életét követelve 1942. január 20-án Újvidéken kulminálódott. Az áldozatok többsége – 2578 fő – a szerb etnikumból került ki, a razzia során 1068, zömében magyar zsidó is életét veszítette.

²⁰ Željko Ražnjatović Arkan (Brežice, 1952 – Belgrád, 2000) Szlovéniában, szerb katonacsaládban született, már gyermekkorában több bűncselekményt követett el, amiért három és fél évet töltött a kiskorúak börtönében. 1972-ben Nyugatra emigrált, feltételezhetően 1973-tól a jugoszláv titkosszolgálat ügynöke és bérgyilkosa lett. Emellett számos rablást is elkövetett. 1974-ben Belgiumban bebörtönözték, de 1977-ben megszökött. 1979-ben Hollandiában ítélték el, de 1981-ben innen is megszökött, majd Belgrádba költözött. A nyolcvanas években az Interpol tíz legveszélyesebb bűnözőjének a listáján szerepelt. 1983-ban Belgrádban letartóztatták, az akció során két rendőr is megsérült. Két nappal később a jugoszláv titkosszolgálat intervenciójára szabadlábra helyezték. A délszláv háború kitörése előtt a belgrádi Crvena Zvezda (Vörös Csillag) labdarúgócsapat szurkolótáborát vezette. 1990-ben alapította meg a Szerb Önkéntes Gárdát, amely a szerb állambiztonság irányítása alatt állt. A délszláv háborúban a Szerb Önkéntes Garda, a Tigrisek szabadcsapat vezetője volt. Egységei égették fel és rabolták ki a magyarlakta Szentlászlót és Kórógyot. Az 1992–1995-ös boszniai háborúban az Arkanhoz köthető egységek az elfoglalt területeken etnikai tisztogatásokat vittek végbe. Bár a Tigriseket 1995-ben a daytoni egyezmény után hivatalosan is felszabták, a források szerint Arkan Koszovóban is megfordult. 2000 januárjában a belgrádi Intercontinental szállodában merényletet követtek el ellene.

keresztül is külföldre távozni és menedékjogot kérni Magyarországon, vagy Svédországban.”²¹

A rejteltávirat kézhezvétele után azonnal megszületett Antall József miniszterelnök George Bush²² amerikai elnöknek, François Mitterrand²³ francia köztársasági elnöknek, John Major²⁴ brit miniszterelnöknek és Giulio Andreotti²⁵ olasz miniszterelnöknek a vajdasági magyarok védelmét kérő levele. Antall ebben közölte, hogy kormánya olyan jelzéseket, kapott, hogy az 1942. január 24–25-i tragikus újvidéki razzia 50. évfordulójához kapcsolódóan, felfegyverzett szélsőséges csoportok atrocitásokat készítenek elő a Vajdaságban élő magyarokkal szemben. Ezért arra kérte a címzetteket, hogy azok személyes és kormányaik befolyását latba vetve segítsék elő, „hogy a sokat szenvedett és a háborútól önmagát távol tartani kívánó vajdasági magyarság létbiztonsága megszilárduljon, emberi és kisebbségi jogai érvényesüljenek és a válság rendezését koordináló nemzetközi tényezők e jogok szilárd nemzetközi garanciákkal alátámasztott biztosítását is tartsák szem előtt tevékenységükben.”²⁶

²¹ Rejteltávirat Belgrádból. A *Magyar Szó* főszerkesztőjének közlései. 1992. január 6. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

²² George Herbert Walker Bush (Milton, Massachusetts, 1924 – Houston, Texas, 2018) a második világháborúban haditengerészeti pilótaként szolgált, a tanulmányait a háború után a Yale Egyetemen végezte. 1966 és 1968 között republikánus kongresszusi képviselő, 1971 és 1973 között az Amerikai Egyesült Államok ENSZ nagykövete, 1974 és 1975 között pekingi nagykövet, 1976-ban és 1977-ben a CIA igazgatója volt. 1981 és 1989 között az Amerikai Egyesült Államok alelnöke, 1989. január 20. és 1993. január 20. között az Amerikai Egyesült Államok 41. elnöke volt.

²³ François Mitterrand (Jarnac, 1916 – Párizs, 1996) a harmincas években a jobboldalon kezdett el politizálni. 1941-ben a Vichy-kormány megbízottjaként a hadifoglyok ügyével foglalkozott. 1942-ben a Charles de Gaulle által meghirdetett ellenállási mozgalom felé fordult. 1946 és 1981 között különböző baloldali pártok nemzetgyűlési képviselője, 1981. május 21. és 1995. május 17. között a Szocialista Párt politikusaként a Francia Köztársaság elnöke volt. Nevéhez fűződik a francia közigazgatás, közoktatás és egészségügy átfogó, 1980-as évekbeli reformja.

²⁴ John Major (London, 1943) 16 évesen abbahagyta tanulmányait, majd munkába állt. A hatvanas évek elején levelező tagozaton szerzett banki képesítést. 1959-ben csatlakozott az Ifjú Konzervatívokhoz. 1989. október 26. és 1990. november 28. között az Egyesült Királyság pénzügyminisztere, 1990. november 28. és 1997. május 2. között miniszterelnöke volt.

²⁵ Giulio Andreotti (Róma, 1919 – Róma, 2013) olasz kereszténydemokrata politikus. Rómában szerzett jogi oklevelet. 1954. január 18. és 1954. február 8., valamint 1978. május 11. és 1978. június 13. között külügyminiszter, 1955 és 1959, majd 1974 és 1976 között pénzügyminiszter, 1966 és 1968 között iparügyi miniszter, 1974. március 14. és 1974. november 23. között honvédelmi miniszter, 1972. február 17. és 1973. július 7., majd 1976. július 29. és 1979. augusztus 4., illetve 1989. július 22. és 1992. június 28. között Olaszország miniszterelnöke volt.

²⁶ Antall József miniszterelnök levele a vajdasági magyarok védelmében. 1992. január 7. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

Bár az újvidéki eseményekre való megemlékezés az elkövetkező hetekben megtörtént mind a szerb, mind a magyar napilapokat, végül nem került sor a délvidéki magyarság elleni tömeges leszámolásokra.

Január 29-én a belgrádi magyar Nagykövetség arról értesítette a Külügyminisztériumot, hogy a szerb parlament új oktatási törvényeket készül elfogadni az általános-, a középiskolai és a főiskolai-egyetemi oktatásról. A tervezet a nemzeti kisebbségek, így a magyarok esetében bár továbbra is engedélyezte az általános iskolákban az anyanyelvű oktatást, ugyanakkor bevezette a kétnyelvű oktatást is. Ennek értelmében az elemi iskola 8. osztályában már csak három tantárgyat tanulhattak volna a magyar diákok az anyanyelvükön, a többit kizárólag szerbül. A törvénytervezet a szakközépiskolákban előlatta az anyanyelvű oktatás beszüntetését. A magyar nyelvű oktatást csak a gimnáziumokban és a művészeti középiskolákban engedélyezte volna. A főiskolai és egyetemi törvény az oktatás nyelvét kizárólag szerb nyelvben határozta meg, azzal a kitételrel, hogy a kisebbségek esetében ekkor még lehetővé tette anyanyelvük használatát a tanárképző főiskolai és egyetemi karokon.²⁷ A tervezet további szigorításokat is tartalmazott, mivel annak 5. szakasza szerint a kisebbségi anyanyelvű oktatást csak ott lehetett – 15 tanuló esetén – megszervezni, ahol az illető kisebbségi nyelv hivatalos használatban volt. Azt pedig, hogy melyik nyelv számított hivatalosnak, az adott község, város alapszabályzata határozta meg, függetlenül attól, hogy milyen százalékarányban szerepelt egy-egy etnikum a település lakosságában.²⁸

Ezek a tervezetek nagy megdöbbenést és nemtetszést váltottak ki a vajdasági magyarok körében. A kérdés szinte napi rendszerességgel töltötte ki a helyi magyar sajtó hasábjait, de az oktatási szakemberek és a szülők is elítélően szóltak a tervezett intézkedésekről. Ezek a felszólalások arra mutattak rá, hogy a törvénytervezetek még a pártállam gyakorlatához viszonyítva is érzékenyen csökkentették a magyarság jogait, számos ellenmondást tartalmaztak, megfogalmazásuk sokszor érthetetlen, és ezért félreértésre adtak okot, ráadásul szembementek az érvényes szerb alkotmánnyal is, amely kimondta, hogy mindenkinek azonos feltételek mellett van joga a tanulásra.

Az oktatási törvénytervezetek napvilágra kerülésével egy időben került sor az ENSZ Biztonsági Tanácsa állam- és kormányfői 1992. január 31-i rendkívüli csúcs-

²⁷ Intézményesített magyar nyelvű felsőfokú tanárképzés a volt Jugoszláviában csak 1968 és 1974 között Szabadkán folyt. A szabadkai magyar nyelvű tanítóképzést 1993-ban Milošević megszüntette, annak újraindítását csak 2006-ban engedélyezték.

²⁸ Svraka István ideiglenes ügyvivő jelentése Jeszenszky Géza külügyminiszternek. Az új szerb oktatási törvénytervezetek magyar kisebbségi vonatkozásai. 1992. január 29. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

értekezletére. Ezen Magyarországot²⁹ a miniszterelnök betegsége miatt Jeszenszky külügyminiszter képviselte. A délszláv válsággal összefüggő felszólalásában a magyar külügyminiszter a megelőző diplomácia, a békefenntartás fontosságát és aktuális problémáit a délszláv helyzet példáján mutatta be. Arra mutatott rá, hogy a Balkánon történtek is bizonyították, hogy a kisebbségi jogok tiszteletben tartása nem csupán jogi és humanitárius kérdés, hanem egyúttal a nemzetközi kollektív biztonság szerves része is. Ezért elengedhetetlen, hogy a Biztonsági Tanács e jogok védelmében határozott lépéseket tegyen, majd üdvözölte és példaértékűnek nevezte, hogy a BT az agressziót elkövetett ENSZ-tagállam nehézfegyvereit nemzetközi ellenőrzés alá helyezte. A magyar külügyminiszter a kisebbségi kérdés megnyugtató megoldásával kapcsolatban nyomatékosította, hogy azt csak a területi és kulturális autonómia biztosíthatja.³⁰

Februárban került nyilvánosságra, hogy Radoman Božović³¹ kormánya rendeletet hozott Szerbia körzetesítéséről. Az eredetileg még Dragutin Zelenović³² által 1991-ben kidolgozott javaslat végül Szerbia területén 29 körzetet állapított meg; Vajdaságban összesen hét, Koszovó területén pedig öt körzetet hozott létre. A rendelet gyakorlatilag megszüntette a tartományokat mint közigazgatási egységeket, s egyben jelentősen csökkentette a helyi önkormányzatok önállóságát. A körzetek élére a kormány elöljáróját nevezték ki, aki Belgrád akaratának az érvényesítője volt. A körzeti elöljárónak a hatásköre a helyi önkormányzatok, az államhatalmi szervek munkájára és általában a helyi ügyek intézésére is kiterjedt. A mai napig, tehát 2022-ben is érvényben lévő körzetesítési rendelet különösen hátrányosan érintette a magyarságot, mivel a történetileg kialakult természetes régiókat – a Bácskát, a Bácsánót/Bánátot és a Szerémséget – ezzel együtt pedig a magyar többségű területeket adminisztratív úton szétdarabolta azzal a céllal, hogy ellehetetlenítsen egy potenciális magyar területi-politikai autonómia létrehozását. A körzetesítés a Szabadkához gaz-

²⁹ Magyarország 1992–1993-ban mint nem állandó tag volt a testület tagja.

³⁰ JESZENSZKY Géza: *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben*. Budapest, Osiris, 2016. 211.

³¹ Božović, Radovan (Šipačno, 1953 –) a Szabadkai Közgazdasági Egyetemen végzett, 1981-ben Belgrádban doktorált. 1990-től a Szerb Szocialista Párt tagja, 1991-ben vajdasági miniszterelnök, 1991. december 23. és 1993. február 10. között szerb miniszterelnök.

³² Zelenović, Dragutin (Szöreg, Temerin mellett, 1928 – Újvidék, 2020) hercegovinai szerb telepes családban született. Apját az usztasák végezték ki, három testvére a háborúban halt meg. A háború után a család visszatért a Bácskába. 1957-ben a Belgrádi Egyetemen szerzett gépészmérnöki oklevelet, és 1975-ben doktorált. 1966-tól az Újvidéki Egyetemen dolgozott, 1975 és 1979 között a Műszaki Tudományi Kar dékánja, 1985 és 1987 között az egyetem rektorhelyettese, 1987 és 1989 között az egyetem rektora volt. 1991. január 15-én Slobodan Milošević javaslatára a képviselőház szerb miniszterelnökké választotta, azonban 1991. december 11-én lemondott.

daságilag, kulturálisan, oktatásilag is erőteljesen kötődő Tisza mentén fekvő bácskai magyar többségű községeket – Magyarkanizsát, Zentát, Adát – az új nagyikindai ún. Észak-Bánáti körzethez csatolta. A körzetesítés révén a magyarság mindenütt kisebbségbe szorult, elveszítette gazdasági bázisát, de hátrányos helyzetbe került a művelődési és a tájékoztatás területén is, s értelemszerűen kiszorult az őt érintő döntések meghozatalából.³³

A VMDK elnöksége 1992. február 8-i ülésén egy olyan közleményt fogadott el, amelyben követelte a rendelet haladéktalan visszavonását, s figyelmeztetett azokra a súlyos következményekre, amelyeket a döntés kiválthat.³⁴

A vajdasági magyarok közhangulatának nem tett jót az sem, hogy változatlanul érvényben voltak azok a rendelkezések, amelyek a rendkívüli állapot fenntartását lehetővé tették. Folytatódtak a sorozások, a bevonulási kötelezettséget megtagadók-
kal szemben pedig megtorló intézkedéseket fogantatosítottak, ami megakadályozta a Magyarországon addig menedéket talált mintegy 25 ezer magyar hazatérését. Ezzel párhuzamosan növekedett a magyarlakta vidékeken a hadsereg és a félkatonai szervezetek koncentrálódása, a magyarok pedig a hatalmi Szerb Szocialista Párt és a szélsőségesen nacionalista pártok tevékenységének a célpontjává váltak.³⁵

Ilyen légkörben utazott 1992. február 19–20-án a Vajdaságba Székely András Bertalan,³⁶ és először többek között Hódi Sándorral,³⁷ a VMDK alelnökével és Szecsei Mihály³⁸ egyetemi tanárral, parlamenti képviselővel találkozott. E megbeszélések fókuszában a magyarlakta régiók adottságainak, befektetési lehetőségeinek, továbbá munkahelyi és munkaerőviszonyainak az áttekintése állt. A Határon Túli Magyarok Hivatala elnöke felkereste Csorba Bélát³⁹ is, akit 1992. február 27-én a szerb ható-

³³ Őszi István nagykövet jelentése Jeszenszky Géza külügyminiszternek. A szerb kormány körzetesítési rendelete. 1992. február 12. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

³⁴ A kettős mércék ellen! A VMDK Elnökségének közleménye. *Magyar Szó*, 1992. február 10. 4.

³⁵ Rejtjeltávirat Belgrádból. Vajdasági helyzetkép. 1992. február 24. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

³⁶ Székely András Bertalan (Budapest, 1952 –) a Miniszterelnöki Hivatal Határon Túli Magyarok Titkárságának kormánytanácsosa 1990–1992 között, majd a Határon Túli Magyarok Hivatalának osztályvezetője.

³⁷ Hódi Sándor (Nagytószeg, 1943 –) pszichológus, író. 1990 és 1994 között a VMDK alelnöke, 1992 és 2000 között a Magyarok Világszövetségének elnökségi tagja. 1994-ben a Vajdasági Magyar Szövetség (a továbbiakban: VMSZ) alapítója, 1996-ig az elnökség, majd 1998-ig a választmány tagja volt.

³⁸ Szecsei Mihály (Adorján, 1929 – Szeged, 2013) 1949-ben a beszolgáltatás és a kollektivizálás ellen tiltakozott, ezért négy év szigorított börtönre ítélték, melyből kettőt a Kopár-sziget (Goli otok) koncentrációs táborban töltött le. 1956-ban Skopjében szerzett közgazdász oklevelet. Később az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdasági Karán tanított. 1990-től szerb, majd kis-jugoszláv parlamenti képviselő. 1994 és 2000 között a VMSZ alelnöke volt.

³⁹ Csorba Béla (Temerin, 1950. június 26. –) 1975-ben az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén szerzett oklevelet, majd az intézmény nyelvi lek-

ságok azért tartóztattak le, mert nem tett eleget a behívóparancsnak.⁴⁰ Székely András Bertalant a magyarság helyi vezetői a találkozó során arról tájékoztatták, hogy a szabadkai VMDK telefonján több ízben életveszélyesen megfenyegették a helyi vezetőket és Ágoston Andrást. Elmondták azt is, hogy Kudlik Gábornak,⁴¹ a VMDK szabadkai alelnökének a bevonultatását egyértelműen politikai indíttatásúnak vélték, akárcsak a tömeges bácskai és bánáti mozgósításokat.⁴²

Március 11-én a jugoszláv Külügyminisztériumba kérték Őszi István nagykövetet. A találkozón kifogásolták Für Lajos⁴³ magyar honvédelmi miniszternek a magyar kisebbségekkel kapcsolatban elmondott miskolci beszédét,⁴⁴ Entz Géza⁴⁵ állam-

tora lett. Fő kutatási területe a néprajz és a helytörténet. Az 1944–1945-ös délvideki magyarellenés vérengzések egyik első kutatója, az *Új Symposion* folyóirat tagja. 1990-től a VMDK elnökségének a tagja, a Temerini Körzeti Szervezet elnöke, a párthoz kötődő *Hirmondó* közlöny felelős szerkesztője volt. Az 1997-ben alakult Vajdasági Magyar Demokrata Párt (a továbbiakban: VMDP) alelnöke, 2013-tól elnöke.

⁴⁰ Csorba Béla 1992 elején nem tett eleget a Jugoszláv Néphadsereg behívójának, ezért 1992. február 7-én Újvidék bejáratánál a szerb hatóságok letartóztatták, majd Szávaszentdemeterre szállították. A laktanyában Csorbát arra akarták rávenni, hogy írja alá a behívóparancsot. Miután azt megtagadta, bebörtönözték. 1992. február 11-én a parlament napirend előtti felszólalásában Tamás Gáspár Miklós sürgette a politikus kiszabadítását. Katona Tamás külügyi államtitkár válaszában bejelentette, hogy a magyar külügyminisztérium diplomáciai úton megtette a megfelelő intézkedéseket. Egy nappal később a Szerb PEN-klub is követelte Csorba elengedését. A nemzetközi nyomásgyakorlásnak köszönhetően Csorbát 1992. február 12-én szabadlábra helyezték.

⁴¹ Kudlik Gábor (Szabadka, 1952 – Szabadka, 2014) a VMDK önkormányzati képviselője és elnökségi tagja 1992–1996 között, a VMDP és a Vox Humana elnökségi tagja volt 1997–2000 között.

⁴² Székely András Bertalan főtanácsos jelentése az 1922. február 19–20-án tett vajdasági kiküldetéséről. 1992. február 27. MNL OL, XIX-J-1-j, 28. d.

⁴³ Für Lajos (Egyházasrádóc, 1930 – Budapest, 2013) 1954-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett történelem szakon. 1956-ban a Debreceni Kossuth Kör és a Hajdú-Bihar Megyei Forradalmi Bizottság titkára volt. A forradalom leverése után rövid időre internálták, 1957-ben Franciaországba emigrált, de rövidesen hazatért. 1983-ban a történelemtudományok doktora lett. 1988 és 2000 között az ELTE BTK középkori és kora újkori magyar történelem tanszékén dolgozott. Az 1985-ös első monori, majd az 1987-es lakiteleki találkozó résztvevője, az MDF alapító tagja. 1990. május 23. és 1994. július 14. között honvédelmi miniszter.

⁴⁴ 1992. február 14-én Für Lajos Miskolcon a következőket mondta: „A magyar nemzet fogalma a Kárpát-medencében nemcsak a Magyar Köztársaság lakosságára vonatkozik. Az európai térségben a magyar nemzet fogalma a közös nyelv által összekötött egységes nemzetet jelenti, amelynek egyharmada a trianoni béke következtében kisebbségi sorba került. A Kárpát-medencében az egész magyar nemzet védelme elválaszthatatlan része a nemzeti biztonság fenntartásának. Ezért a parlamentnek és a kormánynak mindent meg kell tennie azért, hogy véget érjen a határon túli magyar kisebbségek veszélyeztetettsége, és hogy megszülessenek a magyar kisebbségek fennmaradásának garanciái.” Lásd: Nem segíti a jószomszédságot. Az SZNT magyar alelnöke Für beszédéről. *Népszabadság*, 1991. február 19. 3.

⁴⁵ Entz Géza (Kolozsvár, 1949 –) művészettörténész, a Magyar Demokrata Fórum alapító tagja. 1989 és 1990 között a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi titkárságon dolgozott, majd 1990. május 14. és

titkárnak a *Magyar Hírlap*nak adott interjúját,⁴⁶ de szóvá tették a VMDK nemzetközi tevékenységéhez adott magyar támogatást, és újra felemlítették a Kalasnyikov-ügyet is,⁴⁷ majd ismételten azzal vádolták meg Magyarországot, hogy folytatja a fegyverszállításokat. A szerb fél azt is sérelmezte, hogy 1991 novemberében Magyarország elsőként rendelte haza konzultációra a belgrádi magyar nagykövetet, a visszatéréséről pedig a diplomáciai szokásoknak megfelelően „elfelejtette” jegyzékben értesíteni a jugoszláv Külügyminisztériumot. Őszi nagykövet válaszában hangsúlyozta, hogy a Kalasnyikov-ügy folyamatos felemlítéséből csak azt a következtetést tudja levonni, hogy Belgrádnak még mindig nem fűződött politikai érdeke ennek az ügynek és következményeinek a lezárásához. A VMDK-val kapcsolatban arra mutatott rá, hogy a magyarság helyzete az elmúlt másfél évtizedben nagyon sokat romlott, a háború közvetlenül is veszélyeztette őket. Azt is nyomatékosította, hogy Belgrád a VMDK képviselőit nem fogadta el partnernek, a magyarok gondjairól nem volt hajlandó párbeszédet folytatni, végezetül pedig utalva a tömeges mozgósításokra azt közölte, hogy a délvidéki magyaroknak alkotmányos joguk van arra, hogy a horvátországi háborúban való részvétel ellen foglaljanak állást, mivel fegyverfogásra csak külső ellenség támadása esetén voltak kötelesek. A magyar nagykövet tolmácsolva kormánya álláspontját természetesnek minősítette, hogy az adott helyzetben a vajdasági magyarok különböző nemzetközi fórumoknál kerestek védelmet, és ezt legális módon magyar részről támogatták. Végül arra is felhívta a szerb fél figyelmét, hogy Belgrád ne csak a háborús kötelezettségeknél apelláljon az állampolgárságra, hanem akkor is, amikor a menekültek hazatérésének garanciáját kell megteremteni, majd kijelentette, hogy addig a vajdasági magyarok közel 5%-a menekült el, és jelentős számú szerb is Magyarországon talált menedéket.⁴⁸

1992. június 1. között a Miniszterelnökség politikai államtitkára és a Tudománypolitikai Kollégium alelnöke volt.

⁴⁶ A Nap interjúja Entz Gézával. Nem kirakatpolitikát akarunk. *Magyar Hírlap*, 1992. február 19. 1. 8.

⁴⁷ Horvátország 1990. október 7. és 10. között magyar és román cégekkel kötött szerződést AK-47, közismertebb nevén a Kalasnyikov gépkarabélyok vásárlására. A magyar fegyvervásárlás részleteit a Jugoszláv Néphadsereg kémelhárítása 1991. január 25-én hozta nyilvánosságra, s mindebből komoly diplomáciai botrány keletkezett; a magyar–jugoszláv (szerb) kapcsolatok mélypontra kerültek.

⁴⁸ Rejtjeltávirat Belgrádból. Jugoszláv vádak a magyar kormány ellen. 1992. március 11. MNL OL, XIX-J-1-j, 27. d.

III.

A boszniai háború kitörésével⁴⁹ ismételten felerősödött a vajdasági magyarokat érő szerb nyomásgyakorlás. Szabadkán és Észak-Bácska területén rendkívül feszült és bizonytalan volt a helyzet, mivel a hatalmi Szerb Szocialista Párt a szélsőséges szerb csoportok közreműködésével heves VMDK- és magyarelles kampányt indított. Erre indokul a VMDK április 25-i magyarkanizsai évi közgyűlését használták fel. A szerb hatalmi elit és a sajtó azzal vádolta meg ekkor a magyar érdekvédelmi szervezetet, hogy az az etnikumok közötti viszonyok elmérgesedését szította, magyarországi politikai célokat követett és végső soron a Vajdaság egy részének Szerbiától való elszakítására törekedett. A helyi magyarok félelemérzetét növelték a különböző szerb fegyveres csoportok bácskai tevékenységéről szóló híresztelések és az a tény, hogy megkezdődött a helyi szerb lakosság felfegyverzése.⁵⁰

A szerb hatalom magyarelles kirohanásainak a legfőbb mozgatórugója az volt, hogy Belgrád ekkor attól tartott, hogy a VMDK egy olyan, jól kidolgozott autonómia koncepciót adhat át Lord Carringtonnak,⁵¹ amellyel javíthatott volna saját tárgyalási pozícióját a Jugoszlávia-konferencián, s ezzel érzékenyen gyengíthette volna a szerb hatalomnak a vajdasági kisebbségekkel kapcsolatos egész érvrendszerét. Mindez szembement Belgrád azon törekvéseivel, amelyeknek egyik a célkitűzése éppen az volt, hogy elejét vegye mindenféle autonóm követelésnek Szerbiában. A VMDK elleni kirohanások mozgatórugója tehát az volt, hogy tudatosan elferdítse a VMDK közgyűlésének tényleges célját, a szecesszionizmus és a szerbellenesség vádjával pedig lejárassa a szervezet vezetését.⁵²

⁴⁹ Miután a szarajevói kormány 1992. április 5-én deklarálta Bosznia-Hercegovina függetlenségét, Szarajevóban egy nagy háborúellenes béketüntetésre került sor, amely során a szarajevói Holiday Inn szállodában állomásozó szerb mesterlövészek belelőttek a tömegbe, öt embert megöltek, harmincat pedig megsebesítettek. Másnap az Európai Közösség, április 7-én pedig az Amerikai Egyesült Államok – Horvátország és Szlovénia mellett – is elismerte Bosznia-Hercegovina függetlenségét. Ugyanaznap Momčilo Krajišnik, az ún. Bosznia-Hercegovinai Szerb Népgyűlés elnöke kikiáltotta a független Bosznia Szerb Köztársaságot, s ezzel párhuzamosan a boszniai szerb képviselők kivonultak a köztársasági elnökségből. Ezzel a valóságban is kezdetét vette Szarajevó 44 hónapon át tartó ostroma és a boszniai háború.

⁵⁰ Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyarok helyzete Észak-Bácskában. 1992. április 23. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

⁵¹ Peter Alexander Rupert Carrington (Chelsea, 1919 – London, 2018) 1984 és 1988 között a NATO főtitkára, 1991-ben a jugoszláv válsággal kapcsolatos diplomáciai tárgyalások vezetője, a hágai békekonferencia elnöke volt.

⁵² Rejtjeltávirat Belgrádból. A VMDK évi közgyűlése előtti helyzet. 1992. április 24. MNL OL, XIX-J-1-j, 33. d.

Ezzel összefüggésben utalnunk kell arra, hogy Ágoston András,⁵³ a VMDK elnöke még 1991. november 18-án személyesen adta át Hágában a hágai Jugoszlávia-konferenciához beterjesztett VMDK-memorandumot. Ebben a dokumentumban foglalta össze a VMDK a vajdasági magyarság helyzetével kapcsolatos álláspontját, és fogalmazta meg a magyar kisebbség jogainak biztosítására vonatkozó javaslatait, többek között a személyi elven alapuló kisebbségi önkormányzatot és a kulturális autonómiát.⁵⁴ Belgrádban az is heves ellenérzéseket keltett, hogy 1992. február 8-a és 16-a között Ágoston a Hungarian Human Rights Foundation szervezésében az Amerikai Egyesült Államokba látogatott. Ágoston február 10-én az ENSZ székházában a BT akkori tagállamainak misszióvezetőivel (Belgium, Zimbabwe, Ausztria, Venezuela, Franciaország, Egyesült Királyság, Ecuador) folytatott tárgyalásokat. Ágostont aznap fogadta Cyrus Vance⁵⁵ főtanácsadója, Herbert S. Okun⁵⁶ is. Másnap a VMDK elnöke az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumában Richard Kauzlerich,⁵⁷ Európáért felelős amerikai külügyminiszter-helyettessel és George Kenneyvel, a Jugoszláviáért felelős referens helyettesével találkozott. Ezt követően a kongresz-

⁵³ Ágoston András (Ada, 1944 –) az Újvidéki Egyetemen szerzett oklevelet. Tíz évig újságíróként dolgozott. Megszűnéséig tagja volt a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek. 1989-ben egyik kezdeményezője a Vajdasági Magyar Demokrata Párt – VMDK megalakításának. 1990 és 1997 között a VMDK elnöke.

⁵⁴ Szócs Ferenc főosztályvezető levele a strasbourgi Európa Tanács melletti magyar állandó képviselőnek a VMDK memoranduma ügyében. 1992. február 25. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

⁵⁵ Cyrus Vance (Carksburg, Virginia, 1917 – New York, 2002) 1939-ben a Yale-en szerzett oklevelet. A második világháborúban a haditengerészetnél szolgált. 1957-től az Egyesült Államok szenátusának a fegyveres szolgálatok bizottságának a tagja, 1961-től a Védelmi Minisztérium főtanácsosa, 1964-től 1967-ig az Amerikai Egyesült Államok honvédelmi miniszterhelyettese, 1977 és 1980 között az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere volt. 1991-ben az Egyesült Nemzetek Szervezete főtítkárának Horvátország különleges képviselőjévé nevezték ki. Ebben a minőségében tett javaslatot a horvátországi konfliktusok megoldására szolgáló Vance-tervre. 1993 januárjában, az ENSZ boszniai különmegbízottjaként, Lord David Owenel, az EU képviselőjével folytatott tárgyalásokat a boszniai háború befejezésére szolgáló akkori béketervről. Amikor azt elutasították, Vance bejelentette lemondását. Helyét Thorvald Stoltenberg norvég külügyminiszter vette át.

⁵⁶ Herbert S. Okun (Brookly, 1930 – New York, 2001) a Stanfordin történész, a Harvardon közszolgálati végzettséget szerzett. 1947-től az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériumában dolgozott. A hatvanas években Moszkvában szolgált. 1980 és 1983 között az Amerikai Egyesült Államok kelet-németországi nagykövete, 1985 és 1989 között az Egyesült Nemzetek ENSZ-nagykövetének helyettese. A délszláv háború kezdetekor Cyrus Vance tanácsadója volt.

⁵⁷ Richard Dale Kauzlarich (? – 1944) amerikai diplomata, író, hírszerző tiszt. Egyetemi tanulmányait az Indiana és a Michigan Egyetemen folytatta. 1991–1993-ban az Európai Ügyek Hivatalának helyettes államtitkáráként a volt Szovjetunióval való kapcsolatokért és az Európai Unióval való gazdasági kapcsolatokért volt felelős. 1994 és 1997 között az Amerikai Egyesült Államok azerbajdzsáni nagykövete, 1997 és 1999 között bosznia-hercegovinai nagykövete volt.

szusban folytatott több megbeszélést. Február 13-án Ágoston Robert Hutchingszal,⁵⁸ a Nemzetbiztonsági Tanács közép- és kelet-európai szakértőjével tárgyalt, majd a délutáni órákban a Kongresszus Emberi Jogi Csoportjával találkozott. A következő nap a vajdasági magyar politikus New Yorkban Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok ENSZ-nagykövetével vitatta meg a vajdasági magyarság helyzetét.⁵⁹

Bármennyire is volt impozáns és fajsúlyos az Ágostont fogadó amerikai névsor, annak a valós hozadékát erőteljesen megkérdőjelezte a Magyar Külügyminisztérium 4. területi Főosztályának közvetlenül még a boszniai háború kirobbanása előtt a magyar külügyminiszternek 1992. március 27-én írt jelentése, amely arról számolt be, hogy a jugoszláv válsággal való erőfeszítésének a súlypontja a Jugoszlávia-konferenciára⁶⁰ helyeződött át. Ez pedig azt is eredményezte, hogy míg a koszovói albánok kérdése előtérbe, addig a Vajdaság és a vajdasági kisebbségek kérdése háttérbe szorult. Ennek egyértelmű jele volt Ágoston András ekkor már régóta tervezett római útjának az elmaradása,⁶¹ de a brüsszeli EK-misszió is olyan jelzéseket küldött, hogy a vajdasági kisebbségek ügye nem kerül a közeljövőben napirendre. Ugyanakkor befolyásos német és francia politikai körök olyan üzenetet küldtek Budapestre, hogy támogatják a vajdasági magyarok problémájának megoldását, illetve jogosak a vajdasági magyarok követelései, de a magyar diplomaták az Egyesült Államok releváns

⁵⁸ Robert Hutchings (? – ?) az Egyesült Államok Tengerészeti Akadémiáján végzett, a Virginiai Egyetemen szerzett PhD fokozatot. 1989 és 1992 között a Nemzetbiztonsági Tanács európai ügyekért felelős igazgatója, 1992 és 1993 között a külügyminiszter különleges tanácsadójaként nagyköveti beosztásban a US SEED kelet-európai demokráciát segítő program irányítója, 1993 és 1997 között a Woodrow Wilson International Center for Scholars vendégtudósa és a nemzetközi tanulmányok igazgatója volt. 2003 és 2005 között a Nemzeti Hírszerzési Tanács elnöke. Ezután több amerikai egyetemen töltött be fontos tisztségeket.

⁵⁹ A Hungarian Human Rights Foundation (a továbbiakban: HHRF) összefoglalója Ágoston András USA-beli útjáról. 1992. február 24. MNL OL, XIX-J-1-j, 28. d.

⁶⁰ 1991. szeptember 7-én Hágában kezdte meg működését a Jugoszláviai Nemzetközi Békekonferencia. Annak munkájában kezdetben részt vettek a JSZSZK elnökségének a tagjai, a szövetségi kormányfő és a hat tagköztársaság elnöke. A konferencia elnöke Lord Carrington volt. A konferencia keretén belül működött az ún. Badinter-bizottság, amelynek feladata a jugoszláv válsággal kapcsolatos jogi kérdések megoldása volt.

⁶¹ Hosszas előkészületek után, 1992. június 25-én Ágoston András Rómában végül az Olasz Külügyminisztérium Politikai Főigazgatóságán magas rangú olasz kormánytisztviselőkkel, majd Vatikánban a Szentszéki Államtitkárságon tárgyalt. Ágostont Etchegaray bíborossal is találkozott. A tárgyalásokról nem találtunk feljegyzést. Ágoston András olaszországi útjának elmaradása. MNL OL, XIX-J-1-j, 28. d.; Ágoston András VMDK-elnök olaszországi útjának lemondása. MNL OL, XIX-J-1-j, 28. d.; Ágoston András VMDK elnök római programja. MNL OL, XIX-J-1-j 28. d.

tényezőitől is bátorítást kaptak. Berlinből egyenesen azt javasolták, hogy a magyar miniszterelnök levélben forduljon az ügyben Lord Carringtonhoz.⁶²

Ilyen előzmények után, pár nappal a VMDK kongresszusa előtt, április 22-én a zömében magyarok lakta Topolyára két teherautónyi Arkan-gárdista érkezett, a Szerb Radikális Párt pedig bejelentette, hogy a VMDK közgyűlésének másnapján a városban nagygyűlést fog tartani, amelyen Vojislav Šešelj⁶³ pártelnök lesz a vezérszónok. Vladislav Jovanović⁶⁴ szerb külügyminiszter bonni nyilatkozatában ugyancsak a vajdasági magyarokat támadta.⁶⁵ Ágoston András ezután levelet intézett Zoran Sokolović⁶⁶ szerb belügyminiszterhez, melyben visszautasította a közgyűléssel kap-

⁶² A 4. Területi Főosztály feljegyzése. Teendők a VMDK-részvétel érdekében a Jugoszlávia Konferencián. 1992. március 27. MNL OL, XIX-J-1-j, 31. d.

⁶³ Vojislav Šešelj (Szarajevó, 1954) Sarajevóban szerzett jogi oklevelet, 1979-ben Belgrádban doktorált. 1984-ben a kommunista hatóságok ellenforradalmi tevékenység és szerb nacionalizmus vádjával nyolc év börtönbüntetésre ítélték. 1986-ban szabadlábra helyezték. 1989-ben az Amerikai Egyesült Államokban emigrációban élő Momčilo Đujić csetnik vezér csetnik vajdává választotta. A radikális nagy-szerb ideológia befolyásos képviselője lett. 1991-ben alapította meg a Szerb Radikális Pártot. Az 1992-es kis-jugoszláv szövetségi választásokon pártja a második legerősebb erővé vált az országban. Az 1997-es szerb köztársasági elnökválasztások első fordulójában 1 126 940, a második fordulóban 1 733 859 szavazatot kapott, így legyőzte Milošević jelöltjét, Zoran Lilićet. Győzelmét azonban a Miloševićhez hű választási bizottság nem ismerte el. A választásokat megismételték, amelyen végül alulmaradt. 1998 és 2000 között a szerb parlament alelnöke volt. 2003 februárjában önként feladta magát a hágai Nemzetközi Bíróságnak. 2016. március 31-én a törvényszék elsőfokon felmentette a háborús és emberiség elleni bűntettek vádja alól, és szabadlábra helyezték. 2018. április 11-én a hágai Mechanizmus Fellebbezési Kara azonban bűnösnek nyilvánította, és tíz év börtönbüntetéssel sújtotta a vajdasági Herkócán (Hrtkovci) élő horvátok 1992. május 6-i tömeges elűzése miatt. A hágai vizsgálati fogságban eltöltött évek miatt azonban nem kellett börtönbe vonulnia.

⁶⁴ Vladislav Jovanović (Žitina Potok, 1933) Belgrádban szerzett jogi diplomát. 1951-től a jugoszláv Külügyminisztériumban dolgozott. Szolgált Brüsszelben, Ankarában, Londonban. 1985 és 1989 között a JSZSZK ankarai nagykövete, 1991. július 31. és 1992. július 14., majd 1992. szeptember 30. és 1993. március 4. között szerb külügyminiszter, 1993. március 4. és 1995. augusztus 15. között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság külügyminisztere volt.

⁶⁵ Jovanović 1992. április 23-án Bonnban Hans-Dietrich Genscher német külügyminiszterrel tárgyalt. A feszült tárgyalásokon a vajdasági magyar kisebbségek kérdése is szóba került. A német külügyminiszter a tárgyaláson leszögezte, hogy Szerbiának ugyanazokat a jogokat kell elismernie a tulajdon területén élő etnikai és nemzeti kisebbségeknek, mindenekelőtt Koszovóban és a Vajdaságban, mint amilyeneket a Horvátországban élő szerbek számára irányoznak elő, hiszen kettős mérce nem alkalmazható. „Szerbiának nincsenek területi igényei”. Vladislav Jovanović bonni megbeszélései Hans-Dietrich Genscherrel. A német külügyminiszter hárompontos követelése. *Magyar Szó*, 1992. április 24. 3.

⁶⁶ Zoran Sokolović (Lepena, Knaževac mellett, 1938 – Lepena, Knaževac mellett, 2001) a Belgrádi Egyetemen szerzett agrárközgazdász oklevelet. 1988-tól Slobodan Milošević bizalmi körébe tartozott. 1991 májusa és 1997 márciusa között szerb, 1997 márciusa és 2000 novembere között szövetségi belügyminiszter volt. 2001. február 6-án öngyilkosságot követett el.

csolatban elterjedt rágalmakat, s arra kérte a belügyminisztert, hogy nyilvánosan válaszoljon arra a kérdésre, hogy legálisan tekinti-e a VMDK április 25-i közgyűlését és szavatolja-e az összefogétel békés lefolyását. Sokolović másnap kelt válaszlevelében végül engedélyezte a kongresszus megtartását, majd úgy fogalmazott, hogy a belügyi szervek „teljesíteni fogják alkotmányos és törvényes kötelezettségeiket”.⁶⁷

Az egyre feszültebb légkörben, egy nappal a VMDK közgyűlése előtt, április 24-én, Milošević szerb elnök Belgrádban végül fogadta az Ágoston András, Hódi Sándor, Vékás János⁶⁸ és Páll Sándor⁶⁹ vezette VMDK-küldöttséget. A megbeszélésen a vajdasági magyarok helyzetének nyílt és megoldatlan kérdései voltak napirenden. A két fél egyetértett abban, hogy a problémákat csakis tárgyalások révén lehet rendezni, s ennek érdekében majd felállítanak egy olyan közös munkacsoportot, amely azokra az alkotmány és a nemzetközi konvenciók alapján keres megoldást.⁷⁰

Másnap Magyarokánzsán erős rendőri biztosítás mellett ugyan, de rendbontás nélkül, méltóságteljesen zajlott le a VMDK évi közgyűlése. A zárt ajtók mögött tartott tanácskozásról a Magyarokánzsán összesereglett nagyszámú hazai és külföldi újságíró a szervezők és a VMDK vezetői a közgyűlés megkezdése előtt reggel 8 órakor, majd annak befejeztével, este hat órakor sajtóértekezleten tájékoztatták. Ágoston a sajtó képviselőinek elmondta, hogy semmilyen autonómiát nem kiáltottak azon ki. Közlése szerint az évi közgyűlésen tisztújítást kellett végezniük a háborús propaganda miatt külföldre távozott vagy lemondott vezetőségi tagok helyének betöltésére. Utána a közgyűlés második részében megvitatták a szakértői csoport *Magyar autonómia* című tervezetét, amely az itteni magyar népcsoport jövőjét meghatározó önkormányzati rendszerek modelljét vázolta fel az Európában használatos nemzetközi dokumentumok, mindenekelőtt a carringtoni tervezet alapján. A tervezetben az önkormányzat három formája kapott helyet: a területi autonómia, a szöványmagyarország helyi önkormányzata és a perszonális autonómia. A VMDK elnöke

⁶⁷ Rejtjeltávirat Belgrádból. A VMDK évi közgyűlése előtti helyzet. 1992. április 24. MNL OL, XIX-J-1-j, 33. d.

⁶⁸ Vékás János (Újvidék, 1953 –) a „történelmi” VMDK alelnöke, 1998-tól Magyarországon él. 1998 és 2002 között a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor tanácsadója volt, majd az MTA Kisebbségkutató Intézet munkatársa.

⁶⁹ Páll Sándor (Péterréve, 1954 – Újvidék, 2010) 1973–1977 között az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kar jugoszláv irodalom szakos hallgatója volt. 1977–1979 között Óbecsén oktatott. 1979–1983 között az ELTE Bölcsészettudományi Karának szláv tanszékén dolgozott lektorként. 1983–1985 között, valamint 1987–1998 között az óbecsei Városi Múzeum munkatársaként dolgozott. 1985–1987 között a pozsonyi Komensky Egyetem oktatója volt. 1988-ban doktorált. 1994–1996 között a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének alelnöke, 1996-tól elnöke volt. 1998 óta az Újvidéki Egyetem szerb nyelvészeti tanszékének a docense volt. 2006-ig az óbecsei képviselő-testület elnöki tisztét töltötte be.

⁷⁰ A VMDK küldöttsége Miloševićnél. *Magyar Szó*, 1992. április 25. 1.

bejelentette, hogy ezt a modellt kívánják tárgyalási alapul felhasználni azokon a megbeszéléseken, amelyeket a szerb hatalommal közösen alakítandó vegyes bizottságokkal fognak folytatni.⁷¹

A VMDK közgyűlését követően nem történt előrehaladás a hivatalos kisebbségi politikában, nem került sor kedvező fordulatra a Vajdaságban élő magyarság életében. A hivatalos szervek, különböző féllegális szervezetekkel, illetve paramilitáris-fasisztoid elemekkel együttműködve, továbbra is zaklatták és félelemben tartották a magyar kisebbséget. Folytatódott a magyarok nagyarányú erőszakos katonai mozgósítása, amely az etnikai tisztogatás egyik formáját is jelentette. Erőteljesen, tendenciózus és megalázó formában érvényesült az új nyelvtörvény, amelyben betiltották a magyar földrajzi nevek használatát. A kisebb településeken működő magyar nyelvű iskolák vagy tagozatok ellen mesterségesen kreáltak ügyeket azzal a céllal, hogy felszámolják a magyar oktatást, s továbbra is folytatódtak a magyar nyelvű tömegtájékoztatási eszközök elleni különböző pénzügyi, káder- és politikai manipulációk, az állami pénzügyi támogatások radikális csökkentése, az újságírók és szerkesztők leváltása, illetve elbocsájtása, a rendszerhű szerkesztők, vezetők kinevezése és a magyar nyelvű televízió műsoridejének a csökkentése.

⁷¹ Jövőt meghatározó modell. Nem kiáltott ki autonómiát a VMDK. Kanizsán megtartotta évi közgyűlését a szervezet. Rendbontás nélkül, méltóságteljesen zajlott le az esemény. *Magyar Szó*, 1992. április 26. 1.